

Пише: Игор Вукадиновић
субота, 14 јануар 2023 03:38

Главни разлози за масовно исељавање Срба са Косова и Метохије након Брионског пленума 1966. године били су угрожена безбедност и отпуштање са посла. Током јула и августа 1966. године Министарство спољних послова Албаније је у више наврата добило информације да је у току политички и безбедносно мотивисано исељавање Срба са Косова, а у септембру 1966. године оно је о томе обавестило и Енвера Хоџу. [1] У поверљивом извештају о ситуацији на Косову и Метохији од 28. фебруара 1967. године достављеном партијском врху Албаније наведено је: „Наставља се са отпуштањима Срба и Црногораца и запошљавањем Албанаца на њихова места. У овом правцу делује Фадиљ Хоџа“.

[2]

Петар Стамболић и Драги Стаменковић су у разговору са Брозом 20. марта 1967. године скренули пажњу на то да се под изговором „поправљања националне структуре“ Срби отпуштају са посла и да се појавио проблем одласка српских и црногорских кадрова из покрајине.

[3]

Призрен, зима 1964. године

Министар спољних послова Албаније Нести Насе је 3. јануара 1968. године обавестио Централни комитет Партије рада Албаније да покрајинске власти на Косову раде на исељавању српских кадрова са Косова, како би Албанци могли да заузму што више позиција у државној администрацији и предузећима. У истом извештају наведена је појава масовног исељавања Срба из покрајине: „Последњих месеци шездесет српских породица из Пећи, углавном сељака и интелектуалаца, одселило се у Србију, а у Приштини свакодневно наилазимо на сељане Србе који продају куће и земљу и одлазе у Србију“. [4]

Броз је пажљивим прећуткивањем овог проблема и спречавањем да он постане тема партијских пленума дао одлучујући допринос његовој ескалацији

Током 1968. године партијски врх Србије је обавештен да је 215 стручњака напустило комбинат „Трепча“, махом Срба и Црногораца и да се радило о људима који су били носиоци производног програма. Истрагом је утврђено да су они напустили посао јер су били изложени национално мотивисаном шиканирању, физичким насртајима Албанаца, претњама пиштољем, саботирањем посла, а неки су добијали и претећа писма да „науче албански језик или да се селе“. [5] По признању Председништва ССРН Косова 1969. године, пракса отпуштања Срба са посла и политички притисак довели су до тога да је „одређен број стручних кадрова напустио радне колективе и одселио се ван Покрајине“. [6]

На Четрнаестој седници ЦК Савеза комуниста Србије 1968. године Добрица Ћосић је поручио да се у Србији „раширило уверење о осећању угрожености код Срба и Црногораца, о притисцима за исељавање, о систематском потискивању са руководећих места Срба и Црногораца, о тежњама стручњака да напусте Косово и Метохију“ и позвао да се ове тврдње провере и да то буде предмет одговорне расправе на Централном комитету СКС. [7] Историчар Јован Марјановић је замерио албанским комунистима што се баве периферним питањима, док се игнорише појава „да се због тешке националне атмосфере са Косова и Метохије повлачи део староседалачког српског и црногорског живља, нарочито интелигенције“. [8]

Остали српски комунисти на седници су оштро осудили излагања Ћосића и Марјановића.

Пише: Игор Вукадиновић
субота, 14 јануар 2023 03:38

Катарина Патрногић и Душан Мугоша су тврдњу да постоји исељавање приписали „деловању националистичких и реакционарних снага у Србији“. Патрногић је оптужила Ћосића и Марјановића да „лажу“ и потом саопштила „статистичке податке“ према којима се са Косова и Метохије годишње исељавало 9.000 Албанаца и свега 1.000 Срба и Црногораца.

[\[9\]](#)

У наредном периоду констатовање исељавања Срба и Црногораца са Косова и Метохије проглашавано је за „српску националистичку пропаганду“.

Фадилъ Хоца и Тито

Размере исељавања су постале изражене у различитим сферама економског, културног и друштвеног живота покрајине. У току 1968/1969. године први пут после рата број ученика основних школа који су наставу похађали на српском језику почео је да се смањује, а до смањења је дошло и међу ученицима који су на српском језику похађали

Пише: Игор Вукадиновић
субота, 14 јануар 2023 03:38

средње школе у Покрајини. [\[10\]](#) Поред пољопривредника, Косово су почели да напуштају образовани и виђенији Срби, лекари и професори.

[\[11\]](#)

Почетком седамдесетих година поједини српски функционери у покрајини који су покушали да отворе овај проблем наишли су на снажан отпор албанских руководилаца, и недостатак подршке осталих српских функционера. Приликом посете Јосипа Броза Косову 1971. године, Павле Јовићевић је на састанку политичког актива Савеза комуниста ситуацију у Покрајини означио као „никада гору“ од завршетка рата. То је поткрепио конкретним подацима о исељавању Срба и Црногораца. [\[12\]](#) Цица Патрногић је оптужила Јовићевића да „не говори истину“ и да на Косову постоје само природне миграције, а да о притисцима „не може бити ни речи“. Након завршетка састанка политичког актива, покрајински секретар за информације Миле Лазич скренуо је пажњу присутним новинарима да не пишу о „иступању Павла Јовићевића“.

[\[13\]](#)

На тај начин, поред забране писања о исељавању Срба из покрајине, српској штампи је било забрањено и да преноси изјаве функционера који су спомињали исељавање.

Патријарх Герман је 1969. у писму Јосипу Брозом навео да се српска црква и верници у покрајини суочавају са терором и насиљем

У Градском комитету Савеза комуниста Приштине је 1971. године дошло до националне поделе по питању тумачења миграција. Српски комунисти су препознали овај проблем и његове узроке, док су албански комунисти наставили да инсистирају на економском карактеру миграција и негирају политичке факторе у овом процесу. Епилог спора био је да су Јово Шотра и Милош Секуловић, као покретачи теме исељавања Срба и бујања албанског шовинизма, избачени из Савеза комуниста. [\[14\]](#)

Пошто су у целом периоду социјалистичке Југославије трајале несугласице око тога да ли је исељавање Срба и Црногораца са Косова представљало „економско мигрирање“, што је био званичан став СКЈ, или се радило о политичким миграцијама под притиском, САНУ је 1985. године иницирала анкетирање исељених лица са циљем утврђивања карактера и узрока миграција. Руководилац пројекта Марина Благојевић је након истраживања које је обухватало 500 домаћинстава са 3418 чланова, дошла до закључка да су миграције Срба са Косова прве доминантно етничке миграције у социјалистичкој Југославији. Мање од 25% испитиваних исељеника дали су одговоре који су указивали на економски мотив за миграције, док су одговори осталих исељеника указивали да су

Пише: Игор Вукадиновић
субота, 14 јануар 2023 03:38

миграције имале политички, идентитетски и национални карактер. [\[15\]](#) Сведочанства највећег броја исељених Срба указују да је главни мотив за исељавање са Косова и Метохије био политички притисак Албанаца, под окриљем партијско-државне политике на том простору.

[\[16\]](#)

Иако су органи Управе државне безбедности већ почетком шездесетих година идентификовали случајеве исељавања српског становништва услед политичког притиска, преломан моменат за даљи положај косовскометохијских Срба означава Брионски пленум, о чему сведоче и бројна казивања исељених Срба: „Одмах после смењивања Ранковића настао је хаос“; „До Брионског пленума је било добро, а после је почело раздвајање“; „После смењивања Ранковића, Албанци су просто подивљали“, „Зло је на Косову почело после 1966. године“; „После смене 1966. систематски су смењивали са руководећих места све Србе“; „1967–1968. године мењала се национална структура руководећих људи“. [\[17\]](#)

Кампању коју су покренули органи власти убрзо је прихватило локално албанског становништво, што се одразило на погоршање положаја Срба: „Било је веома опасно и ризично бити Србин, увек је постојала опасност да вас на улици и без разлога претуку“. „Нисмо смели да се шетамо ко људи. Изазивали су свађу на сваком месту. Кући смо долазили кад сунце залази“. „То се не може описати, свакодневни напади на Србе, паљевине, експлозије по граду, нико не сме да сачека ноћ ван куће“, „Нико од нас није био сигуран у своју физичку безбедност“. [\[18\]](#)

Покрајинско руководство, предвођено Фадилџом Хоџом и Вели Девом, сакривало је стварне размере бујања албанског национализма, а у разговорима са југословенским и српским политичким врхом истицана су „позитивна друштвена кретања након Брионског пленума“. На састанку у Београду 24. октобра 1968. године Јосип Броз је одао признање покрајинским руководиоцима за „супротстављање национализму, шовинизму и реакционарним снагама“. [\[19\]](#)

Сведочанства највећег броја исељених Срба указују да је главни мотив за исељавање са Косова и Метохије био политички притисак Албанаца, под окриљем партијско-државне политике на том простору

Пише: Игор Вукадиновић
субота, 14 јануар 2023 03:38

Права атмосфера националних односа у Покрајини дошла је до изражаја 27. новембра 1968. године са избијањем насилних албанских демонстрација. Једна група исељеника издвојила је ове демонстрације као прекретницу у безбедносном положају Срба: „После демонстрација није било слободе, смеш да се крећеш само дању“; „Најгоре је било 1968. у Подујеву, Приштини и Урошевцу. Нападали су девојке и силовали их“; „Односи су се погоршали од 1968. године. Албанци су се понашали кабадахијски, а Срби сваким даном бивали све мањи. Ми смо се склањали и попуштали, надајући се да ћемо се једног дана иселити и тако су деца васпитавана“. [\[20\]](#) Отежавајућа околност за Србе који су трпели терор била је што полиција није увек стајала у њихову заштиту, а виновници терора су најчешће остајали некажњени. Полиција би након случајева терора састављала записнике, али су пријаве најчешће „нестајале“ у фиокама судија.

[\[21\]](#)

Према подацима Српске православне цркве, од 1966. до 1971. године са Косова и Метохије се иселило око 35.000 Срба. [\[22\]](#) У истом периоду, Албанци на Косову и Метохији су забележили позитиван миграциони салдо.

[\[23\]](#)

Партијски и државни органи у покрајини су од почетка располагали подацима о исељавању српског становништва и одласку српских и црногорских кадрова из Покрајине, али су на партијским састанцима заташкавали овај процес и тако омогућили његов несметан наставак. Чланови ЦК Савеза комуниста Србије су почетком 1969. године добили информације да је ситуација на Косову и Метохији „све напетија“ и да су код Срба „повећане тежње и намере за бежањем и исељавањем са Космета“. [\[24\]](#)

